

FRANSA MÜSLÜMANLARI

Ayşenur Albayrak

İNSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Albayrak, Ayşenur. "Fransa Müslümanları". İNSAMER Rapor 137. Şubat 2021.

Araştırma 137

Giriş

Nüfusu 66,9 milyon olan Fransa'da yaşayan Müslümanların sayısının 6 milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Ülke nüfusunun yaklaşık %10'una denk gelen bu rakamla Fransa, Avrupa Birliği (AB) ülkeleri arasında en fazla Müslüman nüfusa sahip ülkedir. Fransa'ya Müslüman göçü 1. Dünya Savaşı'ndan önce başlamış, ancak asıl büyük göç 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanmıştır. Savaşta verilen büyük can kaybı sebebiyle iş gücü piyasasında oluşan boşluğu doldurmak için göçmenlere ihtiyaç duyan Fransa, önce Mağrip ve Sahel bölgesi ülkelerinden, daha sonra da Türkiye'den göçmen işçileri davet etmiştir. Fransa'daki birinci ve ikinci kuşak göçmenler, 1980'lerin sonuna kadar çoğunlukla banliyölerde yaşayan, eğitim seviyesi düşük ve genellikle işçi olarak çalışan bir kesimken günümüzde bu durum bir hayli değişmiştir. Bugün Fransa'da doğup

büyümüş, ataları göçmen olsa da kendileri iyi eğitim görmüş üçüncü ve dördüncü nesil bir Müslüman toplum vardır.

Müslümanların Fransa kamuoyundaki görünürlüğünün artmasıyla birlikte, yaşadıkları problemler de gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Özellikle son yıllarda iyice tırmanan İslamofobi sebebiyle hem sosyal hayatta hem de kamusal alanda sürekli artan bir şekilde ayrımcılığa maruz kalan Müslümanların dinî hak ve özgürlükleri kısıtlanmakta, İslam dini resmî makamlarca toplumsal bir sorun olarak lanse edilmeye çalışılmaktadır.

Bu raporda Fransa'daki Müslümanların Fransa'ya göç süreçleri, dinî hak ve özgürlükler bağlamında yaşadıkları sorunlar, ekonomik koşulları ve eğitim durumları ile ilgili konuların yanı sıra siyasi temsilleri, İslam'ın

İNSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

kurumsallaşması ve son dönem Fransa siyasetinde Müslümanlara karşı yürütülen politikalar ele alınmıştır.

Tarihçe ve Göçler

Ülkedeki ilk Müslüman yerleşimi Emevilerin Kuzey Afrika'da giriştikleri fetih hareketleri sırasında gerçekleşmiştir. Bugünkü Fransa'nın güneyinde, İspanya sınırında yer alan Toulouse bölgesindeki bu yerleşimlerin devamı gelmemiş ve Güney Fransa'daki Müslüman varlığı yaklaşık 975 yılına kadar sürmüştür.

Fransızlar, 15. yüzyılda Akdeniz ticaretinin etkisiyle bir yandan başta Osmanlı olmak üzere farklı Müslüman coğrafyalarla ilişkilerini artırırken bir yandan da bu toplumlarla büyük bir rekabet içine girmiştir. 1544 kışındaki Nice kuşatmasından sonra, Toulon kenti, Barbaros Hayreddin komutasında ele geçirilerek burada bir Osmanlı deniz üssü kurulmuş, ancak Osmanlı'nın bölgedeki varlığı uzun sürmemiş ve kısa bir süre sonra bölgeden çekilmek durumunda kalmıştır.

18. yüzyılda, okyanus ötesi sömürge döneminin başlamasıyla birlikte, Fransızların emperyalist yayılcılıkları da hız kazanmıştır. Bu yıllarda Fransa, halkı Müslüman olan birçok ülkeyi kendi sömürge topraklarına katmış ve Mısır (1798), Cezayir (1830), Batı Afrika (1880), Tunus (1881), Fas (1912) gibi birçok ülkeyi kontrolü altına almıştır. Bu işgallerden sonra Fransa'ya Afrika kıtasından yoğun Müslüman göçü yaşanmış ve gerek ucuz iş gücü gerekse farklı amaçlarla toplumlar arası etkileşim artmıştır. Esas olarak Müslüman toplumlardan bu ülkeye göçler genel itibarıyla birinci ve ikinci dünya savaşlarından sonra gerçekleşmiştir. 1904-1914 yılları arasında çoğunlukla Cezayir'den olmak üzere Fransa'ya büyük işçi göçleri yaşanmış, hatta 1914 yılında bazı Fransız şirketlerindeki işçilerin yarıya yakını Cezayirli Müslümanlar oluşturmuştur.

1. Dünya Savaşı yıllarında Fransız sömürgelerinden toplanan askerî birlikler içinde çok sayıda Kuzey Afrikalı Müslüman olduğu bilinmektedir. Öyle ki 1914-1919 yılları arasında 172.000'i asker, 118.000'i işçi olmak

üzere Fransa'da toplam 300.000 Cezayirli Müslüman olduğu belirtilmektedir. Savaşın sona ermesinden sonra, sömürge devleti için görev yapan bu insanların bir bölümünün Fransa'ya yerleşmesine izin verilmiştir. Bu dönemde 78.000 Cezayirli, 55.000 Faslı ve Tunuslunun Fransa'ya yerleştiği kaydedilmektedir. Asıl büyük göç dalgası ise, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, iş gücü piyasasında oluşan boşluğu doldurmak için göçmenlere ihtiyaç duyan Fransız şirketlerin Mağrip ve Sahel bölgesi ülkelerinden ve daha sonra da Türkiye'den göçmen almasıyla yaşanmıştır.

Türkiye 1965'te, Charles de Gaulle'ün cumhurbaşkanlığı döneminde, Fransa ile bir iş gücü anlaşması imzalamıştır. 1974 yılında feshedilen bu anlaşmaya göre, Türkler Fransa'da belirli bir iş eğitiminden geçip orada bir süre çalıştıktan sonra, sanayi sektöründe çalışmak üzere Türkiye'ye geri dönüş yapacaklardır; böylece hem Fransa'nın eksik olan iş gücü ihtiyacı hem de Türkiye'nin nitelikli eleman açığı kapatılabilecektir. Ne var ki süreç pek planlandığı gibi gitmemiş ve Fransa'ya göç eden Türklerin çoğu, ailelerini de yanlarına alarak burada yerleşmeyi tercih etmiştir.

1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra başlayan petrol krizi ve ekonomik gerileme, Fransız hükümetini Kuzey Afrika'dan işçi göçüne son vermeye zorlasa da öncesinde getirilen göçmenlerin geride kalan ailelerini yanlarına almasıyla 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında ülkedeki göçmen sayısı artmaya devam etmiştir. Bu tarihlerde sıkı kısıtlamalar getirilmiş olmasına rağmen, birçok kadın ve çocuk, işçi göçmenlerle birlikte Fransa'ya yerleşmiştir. Türkiye'den diğer bir göç dalgası ise, 1980 darbesinden sonra siyasi mültecilerin bu ülkeye gidişleriyle yaşanmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında bunlara Türkiye Kürtleri de eklenince, Fransa'da büyük bir Türkiyeli göçmen topluluğu oluşmuştur.

Müslüman Nüfus

Fransa'daki Müslüman nüfusun büyüklüğünü istatistiksel olarak değerlendirmek zordur; çünkü nüfus üzerine yapılan anketler bu alanda güvenilir veriler toplamamaktadır. 1972'ye

kadar nüfus sayımlarında dinî inançlar hakkında bilgi toplayan Fransa'da, bu tarihten sonra vatandaşlar arasında ırksal ve dinî ayırım yapmak yasaklanmıştır. Ancak Müslüman nüfus hakkında yayınlanan ve bu topluluğun büyüklüğüne dair tahmini veriler sağlayan akademik araştırmalar yapıldığı için ülkedeki Müslüman nüfusla ilgili yaklaşık rakamları bulmak zor değildir.

Devlet destekli Fransa Ulusal Demografik Araştırmalar Enstitüsü (INED) ve Fransa Ulusal İstatistik ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü (INSEE) gibi kurumların Müslümanlar üzerine detaylı araştırmaları olsa da bu araştırmalar yalnızca Fransız vatandaşı olmayan göçmen ve yabancı Müslümanlarla ilgilidir. INED'in resmî sitesinde Fransa'daki göçmen nüfus 7.439.100 olarak açıklanmakta ve bu rakamın toplam nüfusa oranının %11,6 kadar olduğu belirtilmektedir. Bu sayının yaklaşık yarısını da Müslümanlar oluşturmaktadır. Müslüman melez kimliğe sahip Fransız vatandaşlarla birlikte ülkedeki Müslüman nüfusun 5 milyonu aştığı tahmin edilmektedir.

Fransa'ya göç veren Müslüman ülkelerin verileri, Fransa'daki Müslümanların sayısının 6 milyondan daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. 2018 yılı INSEE verilerine göre, Fransız

vatandaşı olmayan Türk göçmenlerin sayısı yaklaşık 295.000'dir; ülkede ayrıca 1 milyondan fazla Cezayirli, 922.000 Faslı, 342.000 Tunuslu yaşamaktadır.

Göç Ettikleri Ükelere Göre Fransa Müslümanları ve Göçmen Nüfus Oranları		
Ülke	Nüfus	Oran (%)
Cezayir	1.151.000	15,4
Fas	922.000	12,3
Tunus	342.000	4,6
Türkiye	295.000	3,9
Toplam	2.710.000	36,2

Kaynak: INSEE, 2018.

Başkonsoloslüğün Aralık 2013 kayıtlarına göre, Türkiye'den Fransa'ya göç eden nüfusun 611.515 olduğu anlaşılmaktadır. 1991-2013 yılları arasında 167.798 Türk vatandaşı Fransız vatandaşlığına geçmiştir. TBMM 2009 yılı verilerine göre, Fransa'da yaşayan Türk vatandaşlarının %40'ı 16 yaşından küçüktür.

Fransa'da ihtida eden yaklaşık 100.000 kişi bulunmaktadır. Fransa İçişleri Bakanlığı verileri, ülkede her yıl 4.000 kişinin din değiştirerek İslam'ı seçtiğini, İslam'ın Fransa'da en çok seçilen din olduğunu göstermektedir. Fransız *Le Monde* gazetesinin yayımladığı bir raporda, evlilik ve birlikte yaşamın din değiştirme sebeplerinin %27'sini teşkil ettiği belirtilmektedir. Diğer yaygın din değiştirme sebebi de sosyal çevredir. Sosyal çevre etkisiyle dinlerini değiştirenler büyük çoğunlukla banliyölerde Müslümanlarla birlikte yaşayan Hristiyan gençlerdir.

Fransa'daki en büyük Müslüman nüfus merkezleri Paris, Marsilya ve Lyon kentleriyle buraların çevresindeki banliyölerdir. Bu kentlerde Müslümanlar genel olarak metropol nüfusunun %0-15'ini oluşturmaktadır. En büyük yoğunluk, tüm Fransız Müslümanlarının %35 ila 40'ına ev sahipliği yapan Paris bölgesindedir (Île-de-France). Müslümanların %15 ila 20'si Marsilya ve Nice civarında (Provence-Alpes-Côte d'Azur bölgesinde), %15'i Lyon ve Grenoble'da (Rhône-Alpes), %5 ila 10'u da Lille (Nord-Pas de Calais) civarında yaşamaktadır.

Türkiye, Fransa'daki Müslümanların ibadethane ihtiyaçları için en çok yatırım yapan ülkedir. Ülkemiz yurt dışındaki vatandaşlarıyla olan bağlarını güçlendirmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı ve T.C. Dışişleri Bakanlığı ile birlikte Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği'ni (DİTİB) kurmuştur. DİTİB, yurt dışında yaşayan Türklerin dinî ihtiyaçlarıyla ilgili çalışmalar yapmaktadır. Her Türk Konsoloslugu'nda tüm Türk camilerini denetleme ve imamları izleme yetkisine sahip bir DİTİB temsilcisi bulunmaktadır. Bugün Fransa'da Paris, Lyon, Bordeaux ve Strasburg'da olmak üzere dört DİTİB federasyonu vardır. Bu federasyonlar

yardım faaliyetleri düzenleme, geleneksel değerlerin korunmasına katkı sağlama ve eğitim faaliyetleri yürütme yoluyla hem Türkler arasında yakın topluluk bağlarının güçlenmesi hem de Türk-İslam kültürünün korunması adına önemli bir misyonu yerine getirmektedir. Ancak *Charlie Hebdo* karikatürleriyle ilgili gerilim döneminde, 16 Ekim 2020’de, bir öğretmenin öldürülmesiyle başlayan süreçte birlikte Fransa’da Müslümanlara yönelik baskının dozu artmıştır. Paris yönetimi, başka ülkelerin Fransa’daki Müslümanlar üzerindeki etkisine son vermek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Fransa’daki dernekleri ve kuruluşları ile Din Hizmetleri Ataşelikleri’nin hesaplarını kapatmış, DİTİB üzerindeki baskı ve denetimlerini arttırmıştır.

Öte yandan Avrupa ülkelerine iş gücü ihraç etmiş bir ülke olmamasına rağmen Suudi Arabistan’ın hem dinî otoritesini hem de finansal gücünü kullanarak tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Fransa’daki Müslümanlar üzerindeki etkisini artırmak için yürüttüğü bazı çalışmalar söz konusudur. Suud’un bu siyasetinin temeli, kendi mezhebî ideolojisini yaymak olduğundan, bunu genellikle Avrupa ülkelerine gönderdiği imamlar ve sağladığı fonlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Günümüzde bu araçlara bir de sosyal medya eklenmiş durumdadır. Suudi Arabistan destekli sosyal medya grupları, özellikle *Twitter*’i çok aktif kullanmakta ve takipçi sayıları her geçen gün artmaktadır. Nitekim, selefi Vehhabi ideolojiye bağlı kişilerin sayısı Fransa’da son 15 yılda %900 oranında artmış ve 50.000’e yaklaşmıştır. Genellikle 40 yaş altı gençlerin oluşturduğu bu nüfusun %60’a yakını Mağrip kökenli Müslümanlar, geriye kalanı da ihtida etmiş Fransız vatandaşlarıdır. Fransız Müslümanları arasında selefler hâlâ azınlık olmalarına rağmen giderek daha fazla taraftar toplamaktadırlar.

Bu akımlardan bütün Müslümanlar aynı derecede etkilenmemektedir. Ancak özellikle ekonomik açıdan sıkıntı içinde olan ve kimlik karmaşası yaşayan Mağripli Müslümanlar, selefilik ve bunun farklı alt versiyonları için hedef grup olma özelliği taşımaktadır. Fransız banliyölerinde

selefilik ve Vehhabilik gibi akımlar Müslümanlar için kayıp kimliklerini keşfetmenin bir yolu olarak algılanmakta ve “yozlaştırıcı” Fransız kimliğine bir alternatif olarak görülmektedir. Bu bağlamda ana vatanla olan duygusal bağlarının korunması ve milliyetçi bir kimlik inşa etmeleri hususunda DİTİB ve Millî Görüş’ün yürüttüğü çalışmalar neticesinde, Türkler bu akımlara nadiren yönelmektedir.

Fransa’da 2015 yılında yaşanan şiddet olayları sonrasında, selefi eğilimin kontrolündeki birçok cami kapatılmış, onlarca imam sınır dışı edilmiştir. Ardından Fransa’da Suudi Arabistan desteğiyle cami inşa edilmesi uygulamasına da son verilmiştir. Fransız devleti, bu yaptırımlarla ülkedeki Suudi etkisini azaltmayı ve selefi akımların yayılmasını engellemeyi amaçlamaktadır.

Dinî Hak ve Özgürlükler

Fransa’da dinî hak ve özgürlükler, laikliğin temelini oluşturan “9 Aralık 1905 tarihli Devlet ve Kiliselerin Ayrılması Hakkında Yasa” (*Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Eglises et de l’Etat*) ile teminat altına alınmıştır. Bu yasa 45 maddelik bir metindir ve ilk iki maddesi laikliğin özgürlük, tarafsızlık ve eşitlik prensiplerini tanımlamaktadır. Bu tarihten sonra Fransa’da anayasa değişiklikleri ve AB’ninkiler başta olmak üzere uluslararası yasal düzenlemelerle dinî özgürlük ve eşitlik prensipleri daha da güçlendirilmiştir.

1958 tarihli Fransa Anayasası: “*Fransa bölünmez, laik, demokratik, sosyal bir cumhuriyettir. O, etnik köken, ırk ya da din ayrımı gözetmeksizin bütün vatandaşların yasa önünde eşitliğini güven altına alır. Bütün inançlara saygılıdır.*” maddesiyle başlamakta ve ayrımcılığı reddetmektedir. Bu tarihten sonra Fransa tarafından 3 Mayıs 1974 tarihinde imzalanan İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’nin 9. maddesinde de düşünce, din ve vicdan özgürlükleri vurgulanmaktadır. Ayrıca uluslararası yasaların da Fransa gibi AB ülkeleri için bağlayıcılığı olması, temel dinî hak

ve özgürlükler açısından önem arz etmektedir. Ancak bütün bu yasalara rağmen Fransa'da Müslümanların dinî hak ve özgürlükleri konusunda son yıllarda giderek artan oranda bir kısıtlama gözlenmekte ve İslam dini bir sorun olarak görülmektedir.

Fransa'da Müslümanların hak ve özgürlükleri söz konusu olduğunda, doğrudan ve fiziki ihlallerden ziyade İslam'ın ve Müslümanların kendisi bir problem olarak masaya yatırılmakta, bu durum da toplumda İslamofobinin artmasına yol açmaktadır. Müslüman bir kadın başörtüsü yüzünden ayrımcılığa uğradığında, Fransız kamuoyu konuyu ayrımcılık ekseninde ele almak yerine, başörtüsünün aslında neyi simgelediğini tartışmaktadır. Müslümanların namaza gitmeleri, sakal bırakmaları, oruç tutmaları bile kamusal bir tehdit olarak görülebilmektedir.

Fransa'da İslamofobi ile Mücadele Kolektifi (CCIF) tarafından yayımlanan bir rapora göre, 2019 yılında ülkede toplam 789 İslamofobik saldırı meydana gelmiştir. İslamofobik suçlar 2018'e göre %17, 2017 yılına göre ise %77 oranında artmıştır. %59'u ayrımcılık üzerinden vuku bulan bu eylemlerin büyük çoğunluğu kadınlara yönelik olarak gerçekleşmiştir. Kamu hizmeti veren kurumlarda Müslümanları hedef alan ayrımcılık vakalarının sayısı 369 iken, özel sektördeki işletmelerde 197 ayrımcılık vakası kaydedilmiştir. Bu durum Fransa'da İslamofobinin ve yabancı düşmanlığının aslında aşağıdan yukarıya değil, devlet söylemleri ve eylemleriyle yukarıdan aşağıya, devletten halka yayıldığını göstermektedir.

Cami Meselesi

Fransa'da dinî hak ve özgürlüklerin ihlali konusunda gündeme gelen başlıklardan biri cami meselesidir. Ülkede cami sayısının yetersiz olması, cami yapımındaki finansman sorunu ve İslamofobinin etkisiyle camilere yönelik saldırılar, cami meselesinin ana hatlarını oluşturmaktadır.

Fransa İçişleri Bakanlığı verilerine göre ülkede 2.500 civarında cami vardır ve 400 kadar cami de inşaat hâlinindedir.

Yıl	Toplam Cami Sayısı
1976	150
1985	900
2000	1.536
2012	2.449

Kaynak: *Le Monde*, 08.04.2015; *Le Parisie*, 07.12.09.

Fransa'daki camiler genellikle farklı ülke vatandaşlarının kendi içlerinde kurdukları dernekler bünyesinde idare edilmektedir. Camilerin yapımı, onarımı ve diğer giderleri dernek üyeleri ve cemaat tarafından karşılanmaktadır. Fransa'daki camilerin bağlı olduğu organizasyon ve dernekler genel olarak şunlardır:

- Fas kökenli Müslümanlar tarafından kurulan *Rassemblement des Musulmans de France*: 500 cami
- Cezayir kökenli Müslümanları etrafında toplayan *Fédération de la Grande Mosquée de Paris*: 100 cami
- Pakistan kökenli *Tebliğ Cemaati Derneği*: 180 cami
- Müslüman Kardeşlere yakın olan *Union des Organisations Islamiques de France*: 65 cami
- Türk kökenli Müslümanların bağlı olduğu *DİTİB*: 260 cami
- *Millî Görüş*: 51 cami

Bunlar dışında, ülkede Alevi azınlığa ait farklı derneklere bağlı 36 Alevi Kültür Merkezi de vardır.

Fransa'da cami sayısı yıllar içinde artsa da mevcut sayı yine de Müslümanların ihtiyaçlarına cevap verememektedir; çünkü birçok cami aslında çoğunlukla tek odadan oluşan küçük mescitler şeklindedir. İslam dünyasındaki cami mimarisine uyan camiler, ülkedeki tüm camilerin yalnızca %2'si kadardır.

Fransa’da devlet, cami yapımı için gerekli finansmanın ve cami giderlerinin sadece sembolik bir kısmını karşılamaktadır. Geriye kalan tüm masrafları cemaat üstlenmektedir, bu da dışarıdan maddi destek alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum Fransız kamuoyu tarafından en çok eleştirilen konuların başında gelmektedir. Zira sağladıkları yardım ve desteklerle yabancı ülkelerin Fransa’daki camileri ve bunun doğal bir sonucu olarak da Müslümanları kontrol altına alacakları düşünülmektedir. Fransa’da yerel yönetimler de cami yapımı konusunda Müslümanlara çeşitli zorluklar çıkarmakta, arazi tahsisi konusunda ayrımcı uygulamalarda bulunmaktadır.

Bütün bunlara ek olarak bazı medya organlarının ve politikacıların camilerin sayısının artmasını “Fransa’nın İslamlaşması” olarak yansıtmaları ve camileri terörist eylemlerin planlandığı merkezler olarak göstermesi, ülkede İslamofobiyi körüklemekte ve camilere yönelik saldırıların artmasına sebep olmaktadır. CCIF’nin 2015 yılında yayımladığı raporda yer alan verilere göre, Fransa’da aynı yıl yaklaşık 30 camiye saldırıda bulunulmuş ve camilerin kapıları kırılmış, camilerde yangın çıkarılmış, cami duvarlarına İslam karşıtı yazılar yazılmıştır.

Başörtüsü Meselesi

Fransa’da yaşayan Müslümanların dinî hak ve özgürlükler bakımından karşılaştığı en büyük sorunlardan biri başörtüsüyle ilgili uygulamalardır. Fransa’da başörtüsü sorunu 1989 yılında Creil’de üç Müslüman kız öğrencinin başörtülü olarak derslere katılmayı talep etmesiyle ortaya çıkmıştır. Kamuoyunda “Başörtü Vakası” (*l’affaire du foulard de Creil*) olarak bilinen olay, bu üç öğrencinin başörtülerini çıkartıp derslere girmesiyle geçici olarak çözülmüş görünse de aslında günümüze kadar devam eden başörtüsü tartışmalarının fitilini ateşlemiştir.

1994 yılı Eylül ayı itibarıyla Fransa’da başörtüsü takan kız öğrenci sayısı 700’e ulaşmış ve benzer vakalar sıklıkla yaşanır olmuştur. Creil’deki olaydan 14 yıl sonra, Katolik bir baba ve Yahudi

bir annenin sonradan Müslüman olmuş liseye giden kızları Alma ve Lila Levy’nin başörtülü olarak derslere girmelerinin kabul edilmemesi üzerine, ülkedeki tartışmalar yeniden alevlenmiştir. Bu dönemde hem siyasilerin hem de medyanın desteğiyle eğitimde başörtüsüne karşı kampanya başlatılmış ve nihayetinde dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac’a bu konu hakkında sunulan raporun da etkisiyle 15 Mart 2004’te ilk ve orta dereceli okullarda dinî sembollerin kullanılması Ulusal Meclis’in aldığı kararla yasaklanmıştır.

Emmanuel Macron’dan önceki Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy döneminde de kamuoyunun “Burka Yasası” olarak nitelendirdiği kararlar 2010 yılında kamuya açık alanlarda yüzü kapatan giysiler giyilmesi yasaklanmıştır. Söz konusu yasa, insan haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) taşınmış ancak AİHM yasanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne uygun olduğuna hükmetmiştir. Son olarak öğrenci velilerinin okul gezilerine başörtülü şekilde katılmalarını yasaklayacak bir düzenleme yapılması konusu gündeme gelmiş ve Ekim 2020’de Fransız Senatosu’nda yapılan oylamayla 114 hayır oyuna karşılık 163 evet oyuyla söz konusu yasaklamanın da önünü açılmıştır.

Bugün Fransa’da başörtülü kadınlar hem 1989 yılında Creil’de başlayan süreç sonunda alınan karar sebebiyle hem de politikacıların ve medyanın yönlendirmeleriyle yoğun bir taciz, saldırı ve aşağılamaya maruz kalmaktadır. Bu tacizler çoğunlukla kamusal alanlarda yaşanmasına rağmen Müslüman kadınlar alışveriş merkezi, metro, otobüs, spor salonu, park gibi gündelik yaşam içindeki sıradan mekânlarda dahi sözlü ve fiziksel tacize ve şiddete maruz kalabilmektedir.

2014 yılında yayımlanan CCIF raporuna göre, Fransa’daki İslamofobik davranışların %80’i kadınlara yönelik eylemlerdir ve bunlardaki ayırt edici unsur da çoğunlukla başörtüsüdür. Başörtüsü Fransa kamuoyunda cumhuriyet

geleneğine ve Fransız kültürüne karşı bir tehdit olarak algılanmakta, Müslüman kadınların başörtüsünü kimliklerinin bir parçası olarak görmeleri kesinlikle dikkate alınmamaktadır.

Dinî Eğitimi

Hristiyan bir toplumda büyüyen Müslüman çocukların kimlik oluşumunda din eğitiminin önemi büyüktür. Fransa'da yaşayan Müslümanların dinî eğitim ihtiyaçları genellikle camiler ve bunların bağlı oldukları dernekler aracılığıyla karşılanmaktadır. İslami organizasyonların da oldukça aktif rol aldığı bu çalışmalar genellikle gönüllülük esasına dayanmaktadır. Fransa'da devlet okullarında din eğitiminin yasak olması, bu türden çalışmaların önemini artırmaktadır. AB ülkeleri arasında devlet okullarında din dersini müfredatına dâhil etmeyen tek ülke Fransa'dır. Tarih ve coğrafya derslerinde dinlerle ilgili genel tarihî bilgiler verilmesi dışında Fransa'da devlet okullarında din eğitimi verilmesi yasaktır. Bu yasak Almanya sınırındaki Alsas-Loren bölgesini ve özel okulları kapsamamaktadır. Fransız okullarının yaklaşık %20'si özeldir ve bu okulların da %90'ı Katolik Kilisesi tarafından idare edilmektedir. Fransa'da Müslümanlara ait İslami eğitim veren 90 civarında okul vardır ve bu sayı gün geçtikçe artmaktadır. Bu okullar, verecekleri dinî eğitim müfredatını ve eğitimcilerini seçme konusunda serbesttir. Ayrıca içlerinde ibadet yerlerinin de olduğu özel okullarda, 2004 yılında getirilen dinî semboller yasağı da uygulanmamaktadır.

Eğitim Kanunu'na göre, devletle dernekler arasındaki sözleşmeye tabi olan özel ilk ve orta dereceli okullar, kamu yardımlarından faydalanabilmektedir. Devletle sözleşme yapmış olan bütün özel okulların öğretmen ücretleri de devlet tarafından ödenmektedir. Ne var ki İslami eğitim veren Müslüman okullarının çok azı devletle sözleşme imzalayabildiklerinden bu uygulamadan yararlanamamaktadırlar. Müslümanların özel okul açma talepleri de genellikle reddedilmekte, bu okulların çoğu devlet tarafından İslami terör yuvaları olarak görülmektedir.

Fransa'da Müslümanların Eğitimi

Fransız eğitim sistemi merkezî bir yapıya sahiptir ve Fransa Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmektedir. Fransa'da ilköğretim beş, ortaöğretim dört yıldır. Lise eğitimi ise üç yıllık eğitim veren genel liseler ve meslek liseleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel liselerde son sınıfta yapılan sınavda başarılı olan öğrencilere yükseköğretime devam imkânı sağlayan *bakolarya* diploması verilmektedir. Meslek lisesi öğrencileri *bakolarya* diploması alamamaktadır. Zorunlu eğitim süresi ilköğretim, ortaöğretim ve lisenin ilk yılını kapsayacak şekilde 10 yıldır.

Fransa'da laik cumhuriyetin temel ilkeleri çerçevesinde eğitim faaliyetlerinin bireyler arasında hiçbir fark gözetilmeksizin eşitlik ilkesi esas alınarak yürütülmesi gerekmektedir ve bu ilke eğitim alanında uluslararası bağlamda yapılan yasal düzenlemelerle de güçlendirilmiştir. 1960 yılında UNESCO tarafından yayımlanan Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Mücadele Sözleşmesi'ni 1961 yılında imzalayan Fransa, anlaşma hükümleri gereği bu alanda aktif bir politika uygulamakla yükümlüdür. Ayrıca 2000 yılında AB'nin eğitim alanını da kapsayan ayrımcılıkla mücadele konusunda yayımladığı iki yönerge, diğer AB ülkeleriyle birlikte Fransa'nın da bu konudaki yükümlülüğünü artırmıştır.

Ne var ki Fransa bu meseleyle ilgili ufak çaplı iyileştirmeler yapmanın ötesine geçmemiştir. Araştırmalar, ülkede düşük gelirli göçmen ailelerin çocuklarının yüksek gelirli ailelerin çocuklarına göre okulda çok daha fazla zorluk yaşadığını ortaya koymaktadır. Müslüman göçmenlerin yoğun bulunduğu bölgelerdeki okullarda, eğitimde ciddi problemler olduğu gözlenmektedir. Ayrıca Müslüman göçmenlerin çocukları yükseköğretime yönlendirilmemekte, kültürel farklılıklar görmezden gelinmekte, öğrenciler etnik-dinî ayrımcılığa maruz kalmakta, bütün bunlar da çocukların okul başarısını olumsuz etkilemektedir. Örneğin; Fransa genelinde lise mezuniyeti oranı %80 iken, göçmenlerin daha yoğun bulunduğu

Creteil bölgesinde lise mezuniyet oranı %70'in altındadır. Burada ve benzer özellikteki diğer bölgelerde liseden mezun olan öğrencilerin üniversite eğitimine devam etmesi için zorunlu olan *bakolarya* diplomasına hak kazanma oranları da oldukça düşüktür.

Fransız öğrenciler ikamet ettikleri yerlerde bulunan okullara kayıt yaptırmak zorunda olduklarından, banliyölerde yaşayan çocuklar aynı okullarda toplanmakta, bu da okullar arasındaki eşitsizliği artırmaktadır. Müslüman çocukların başarısızlığının bir başka sebebi de Müslüman göçmenler arasındaki yüksek işsizlik oranıdır. Bu durum, eğitim çağındaki çocukları gelecekte için karamsar ve özgüvensiz hâle getirmekte ve başarılarını olumsuz etkilemektedir.

Fransa'da Müslüman çocuklar okullarda dinî ve etnik kökenleri sebebiyle ayrımcılığa uğramaktadır. Ülkenin mevcut eğitim politikası her ne kadar eşitlikçi ve özgürlükçü gözükse de çok kültürlülüğü reddetmekte ve Müslümanların kültürel ve dinî değerlerine düşmanca yaklaşmaktadır. 2014 yılı Ocak ayında Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi (CNRS) tarafından yayımlanan bir araştırmada, özel okullara kaydolmak için başvuru yapan Müslüman öğrencilerin başvurularının %67 oranında cevapsız kaldığı belirtilmektedir. İki farklı ad taşıyan aynı dilekçeyle yapılan başvurularda Müslüman ailelerin çocuklarına yönelik büyük bir ayrımcılık yapıldığı tespit edilmiştir.

Müslümanların Ekonomik Durumu

20. yüzyılın ikinci yarısında işçi olarak Fransa'ya giden Müslümanlar burada ciddi ekonomik ve sosyal zorluklar yaşamıştır. Fransa'ya yoğun olarak göç ettikleri 1960'lı ve 1970'li yıllarda Müslümanlar genellikle otomobil, inşaat, kimya ve metalürji sektörlerinde istihdam edilmiştir. 1970'li ve 1980'li yıllarda sanayi sektörünün

yeniden yapılandırılmasının ve bunun sonucunda gerçekleşen işten çıkarmaların Fransa Müslümanları üzerinde büyük etkileri olmuş, çok sayıda insan işsiz kalmıştır. Günümüzde hâlâ Fransa'da yaşayan Müslümanların önemli bir bölümü işsizdir. Çalışan nüfus ise tam zamanlı iş bulma konusunda büyük zorluk yaşamaktadır. Fransa nüfusunun geneline göre Müslümanlar arasında fabrika işçisi olarak çalışma oranları iki kat fazladır. *Statista*'nın 2018 verilerine göre, ülkede Fransız vatandaşlarının işsizlik oranı %8,3 iken, göçmen kökenlilerin işsizlik oranı bunun yaklaşık iki katı olarak %15,3'tür. Hatta daha çarpıcı olanı, İtalyan, Portekiz ve İspanyol göçmenlerin işsizlik oranları dahi Türkiye ve Afrika'dan gelenlere göre oldukça düşüktür. Bu durum istihdam piyasasında Müslümanların uğradığı ayrımcılığı açıkça ortaya koymaktadır. Ülkede iyi eğitilmiş göçmenler bile nitelikli olmalarına rağmen ayrımcı uygulamalara maruz kalmaktadır. İş başvurularında benzer niteliklere sahip oldukları hâlde Müslüman adaylar elenmekte, fiziksel görünüşleri dahi işe alınmama sebebi olabilmektedir. İşe alımlarda anonim CV (fotoğraf, isim, cinsiyet, milliyet gibi bilgileri içermeyen CV) gönderildiğinde Müslüman adayların işe alınmalarının %36 oranında arttığı tespit edilmiştir. Müslümanların iş hayatında yaşadıkları ayrımcılık sadece işe girme aşamasıyla sınırlı kalmamakta, bu durum işe girdikten sonra da devam etmektedir.

INSEE'nin 2004-2007 verilerine göre, Fransa'da Türk göçmenler %58 oranında fizik gücü gerektiren işlerde çalışmaktadır ve bunların büyük çoğunluğu kalifiye değildir. Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2011 verilerine göre ise, Fransa'da çalışan 160.000 Türk'ün 20.800'ü destek hizmetlerinde, 19.200'ü ticaretle, 17.600'ü sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetlerde, 16.000'i inşaat sektöründedir; 36.000 civarında Türk vatandaşı göçmen de serbest çalışmaktadır.

Fransa'da Göçmenlerin İstihdam Alanlarına Göre Dağılımı

	Bütün Göçmenler	Cezayir	Fas	Tunus	Türkiye
Çiftçiler	1	0	0	0	0
Esnaf, Tüccar ve İş Adamı	8	7	6	11	14
Yöneticiler	13	9	10	12	4
Orta Düzey Meslekler	16	15	15	14	9
Büro Çalışanları	29	32	26	24	15
Fizik Gücüyle Çalışanlar	33	37	43	39	58
TOPLAM(%)	100	100	100	100	100
TOPLAM KİŞİ (bin)	2.131	241	264	95	92

Kaynak: Jolly, C., Laine, F. & Breem, Y. (2012). L'emploi et les métiers des immigrés. Centre d'Analyse Stratégique.

Müslümanların Siyasi Temsili

Fransız devleti, toplumun farklılıklarını ve çoğulcu yapısını tanıdığını ve kabullendiğini, hangi dine mensup olursa olsun vatandaşları arasında ayırım gözetmediğini ileri sürmektedir. Tolerans, dayanışma ve eşitlik prensiplerine vurgu yapan devlet, vatandaşıyla ilişkisini de bu çerçevede kurduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda da Müslümanların siyasi katılım ve oy kullanma haklarının önemli olduğu ve Müslümanların ülkeyle ilgili konularda söz sahibi olmasının vatandaşlık bilincini artıracığı, bu sebeple de bu haklarının korunması ve desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Ancak bu tür ilkesel söylemlere rağmen Fransa Müslümanları siyasette de temsil sorunu yaşamakta ve "ikinci sınıf vatandaş" olma hissini hayatın her alanında olduğu gibi bu alanda da hissetmektedirler. Fransa'da Müslümanları ulusal çapta temsil eden bir kitle partisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte kendini Fransa'daki Müslümanların partisi olarak tanımlayan üç partiden bahsetmek mümkündür. Bunlardan biri 2009 yılında Beziérs kentinde kurulan Müslüman Demokrat

Parti'dir (*Parti Democrate des Musulmans-PDM*). Parti ajandasında Müslümanların dinî gelenek ve göreneklerinin korunması, ulusal düzeyde temsillerinin sağlanması, Filistin ve Kudüs meselesi gibi başlıklar yer almaktadır. PDM, kurulduğu şehir haricinde aktif olamaması sebebiyle ülke genelinde Müslümanlar arasında yeterince taraftar toplayamamıştır.

Müslümanlarca kurulan bir diğer parti ise Fransa Müslümanları Partisi'dir (*Parti des Musulmans de France-PMF*). 1997 yılında Strazburg'da kurulan parti, anti-siyonist eğilimler göstermekte ve okullarda dinî sembolleri yasaklayan yasaya şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu parti 2007 yılında yapılan genel seçimlere katılmış ve Fransa genelinde %2'den daha az oy almıştır. Fransa'da Müslümanlar tarafından kurulan üçüncü parti ise Fransa Demokrat Müslümanlar Birliği'dir (*Union des Democratés Muselmans de France-UDMF*). 2012 yılında kurulan parti, diğer iki partiye göre daha fazla varlık gösterebilmiş ve özellikle Île-de-France bölgesinde etkili olmuştur. UDMF 2015 yılında düzenlenen yerel seçimlerde sekiz kantondan aday çıkarmış ve Fransız medyası tarafından Fransa'yı İslamlaştırmayı hedefleyen parti

olarak nitelendirilmiştir. Ne var ki bu üç parti de Fransa Müslümanlarının geniş çaplı desteğini alamamıştır.

Müslüman göçmenler Fransa'da genellikle sol eğilimli partileri desteklemektedir. *Sciences Po CEVIPOF*'un araştırmasına göre Fransa Müslümanları 2007 yılındaki başkanlık seçiminde %95 oranında Ségolène Royal'i desteklemiştir. Müslümanların yalnızca %5'i Nicolas Sarkozy lehine oy kullanmıştır. Sağ partilerin genellikle ırkçı ve ayrımcı politika ve söylemleri dikkate alındığında, Müslümanların sol eğilimli partileri desteklemesi doğal karşılanmaktadır. Sosyoekonomik seviyesi yüksek yeni nesil Müslümanlar ise genellikle liberal görüşlere sahiptir.

Fransa'da Müslüman vatandaşların değil ama Müslüman göçmenlerin en büyük siyasi sorunlarından biri oy kullanma haklarının olmamasıdır. Fransa, sayıları milyonları bulan göçmenlere oy hakkı tanımamaktadır. Siyasette yeterince temsil edilmeyen Müslüman göçmenler, yaşadıkları ülkeyi benimsemekte zorluk çekmekte, dışlanmış ve ikinci sınıf hissetmektedir. Müslümanlar, oy kullanma haklarıyla ilgili sorunların yanı sıra ülke yönetiminde de nüfusları oranında söz sahibi olamamaktadır.

Fransa tarihindeki ilk Müslüman kabine üyesi, 2005 gibi geç bir tarihte dönemin başbakanı Dominique de Villepin tarafından Fırsat Eşitliği Bakanlığı'na atanan Azouz Begag olmuştur. 2007 yılında da Cumhurbaşkanı Sarkozy, Adalet Bakanlığı'na Cezayirli bir anne ve Faslı bir babanın kızı olan Rachida Dati'yi atamıştır. Cumhurbaşkanlığı adaylığı döneminde Sarkozy'nin sözcüsü olarak görev yapan Dati, bakanlık görevi öncesinde de Sarkozy'nin danışmanlığını yapmıştır. Müslümanlar Fransa'da güçlü bir siyasi yapıya sahip olmasalar da bireysel olarak ülkedeki siyasi partilerin listelerine girerek, Fransa siyasetinde varlık göstermeye çalışmaktadırlar ancak yabancı düşmanlığının ve İslamofobinin gün geçtikçe arttığı Fransa'da bunun başarılabilmesi de pek mümkün görünmemektedir.

Organizasyonlar ve İslam'ın Kurumsallaşması

Fransa'da inşa edilen ilk cami 1926 yılında hizmete açılan Paris Camii'dir. 1. Dünya Savaşı sırasında hayatını kaybeden Müslümanlar için bir anıt mezar yapımına karar verilmiş, ancak bu proje daha sonra camiye çevrilmiştir. Paris Büyük Camii yönetim kurulu, uzun yıllar boyunca Fransa'daki Müslümanların kamusal alanda temsilini sağlayan ve devletle muhatap olabilen tek yapı olmuştur. Göç dalgalarının artması ve ikinci nesil Müslümanların da yetişmesiyle Fransa'da İslam daha görünür hâle gelmiş, Müslümanlar sadece fabrikalarda çalışıp evlerine dönen göçmenler olmaktan çıkıp Fransa'da toplumsal hayatta yer edinmeye başlamışlardır. Özellikle Müslüman işçilerin 1970'lerde düzenledikleri grevler sırasında yaşanan sert tartışmalarla İslam Fransa'da kamuoyunun gündemine oturmuştur.

1981'de yabancı uyruklulara sosyal organizasyonlar kurma hakkı veren bir yasanın kabul edilmesiyle dinî derneklerin kurulabilmesi için gerekli yasal çerçeve oluşmuştur. Bu sayede Fransa Müslümanlarının çıkarlarını korumak ve onları temsil etmek için ulusal ve yerel düzeyde çok sayıda dernek kurulmuştur. Bu örgütlerin varlığı, siyasetçileri İslam'ı siyasi tartışmaların bir unsuru olarak görmeye sevk etmiştir. 1997 yılında dönemin Fransa İçişleri Bakanı Jean Pierre Chevènement, ülkedeki ikinci büyük din olan İslam'a karşı kayıtsız kalınamayacağına ve İslam'ın Fransa'nın millî bütünlüğüne uyum sağlaması gerektiğine dair bir açıklama yapmıştır. İslam'ın mevcut hâlinin kabul edilemeyeceği, İslam dininin gerektiğinde kullanılmaya uygun biçimde Fransız değerleriyle yontulmasının bir zorunluluk olduğu anlamına gelen bu açıklamadan sonra, Fransa Müslümanlarının tümünü temsil eden resmî bir konseyin kurulmasına karar verilmiştir.

Devlet tarafından Fransa'da yaşayan bütün Müslümanları temsil etmek üzere kurulan bu konseyin amacının Müslümanların dinî ihtiyaçlarının belirlenip karşılanmasını sağlamak ve ibadet imkânlarını genişletmek olduğu savunulsa da asıl amacın Müslümanların

kontrolünü sağlamak ve onları Fransız devletine bağlı bir topluluk hâline getirmek olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreç Mayıs ve Haziran 2002’de yapılan seçimlerden sonra hız kazanmış ve Fransa İslam Konseyi’nin kurulması için çalışmalara daha da ağırlık verilmiştir. Dönemin İçişleri Bakanı Nicolas Sarkozy, bu kapsamda Müslümanlar tarafından kurulan federasyon, birlik ve dernek yetkilileriyle görüşmeler yapmıştır. Sonunda Jacques Chirac başkanlığındaki Fransa, 2003 yılında Fransa İslam Konseyi’ni kurmuştur. Kurulan İslam Konseyi aşağıda sıralanan organizasyon, dernek ve birliklerden oluşmuştur:

1. Paris Camii Derneği (*La Mosquée de Paris*): Fransa’daki Müslümanlara hizmet veren ilk cami derneğidir ve Fransız yetkililerle Müslümanlar arasında yapılan görüşmeler bu cami derneği aracılığıyla gerçekleşmiştir. Cami, ibadete açıldığı tarihten itibaren genel olarak Cezayirli din görevlileri tarafından yönetildiğinden, Paris Camii Derneği dendiğinde öncelikli olarak Cezayirli Müslümanların temsil edildiği bir kurum akla gelmektedir.
2. Fransa Müslümanları Organizasyonları Birliği (*Union des Organisation Islamiques de France-UOIF*): Yeni adı Musulmans de France (MfF) olan bu teşkilat, Avrupa’daki İslami Kuruluşlar Federasyonu’nun Fransa şubesidir ve 1983 yılında Tunus, Irak ve Mısır kökenli öğrenciler tarafından kurulmuştur. Merkezi Mısır’da bulunan bu kuruluş “Müslüman Kardeşler” ile birlikte çalışmaktadır. Organizasyona bağlı 250 civarında dernek olduğu bilinmektedir. Gençlere ve kadınlara yönelik örgütlenmeleri de vardır. Birlik bünyesinde bazı bilim adamlarının da katılım gösterdiği “Avrupa Fetva Komisyonu” kurulmuştur.
3. Fransa Müslümanları Millî Federasyonu Birliği (*La Federation National des Müslümans de France-FNMF*): Fransa’daki Faslı Müslümanların örgütlenmesiyle kurulan bu teşkilatın dernek ve camileri bulunmaktadır.

4. İman ve İbadete Davet Misyonu Derneği (*Invitation et Mission Pour La Foi et La Pratique*): Hintli ve Pakistanlı Müslümanlar öncülüğünde kurulan bir teşkilattir. Esas itibarıyla Tebliğ Cemaati’nin bir koludur. Fransa’daki faaliyetlerine 1972 yılında İman ve İbadet Derneği ismi altında başlamıştır.
5. Afrika, Komor ve Antil Adaları Müslümanları Fransa Dernekleri Federasyonu (FFAIACA): Fransa’da yaşayan bütün Afrikalı Müslümanlar adına kurulmuş bir dernektir, ancak Fransa genelinde yeterince örgütlenebilmiş değildir.
6. Allah’a Davet ve Tebliğ Cemiyeti (*Tebliğ vel Da’ ve İllallah*): Uzak Doğu ülkelerinden Fransa’ya ilk gelen göçmenler tarafından kurulmuştur. Merkezi Paris’te olan bu cemiyet, fert ve gruplar hâlinde taşraya çıkmak suretiyle hizmet vermektedir.

2003 yılında Chirac ve Sarkoysz öncülüğünde kurulan Fransa İslam Konseyi, zamanla devletin kontrolünden çıkmıştır. Konsey, özellikle Ahmet Oğraş’ın başkanlığını yaptığı dönemde, Türkiye’nin Fransa’daki uzantısı olmakla suçlanmış ve bir süre sonra da “Fransa İslam’ı” projesine Fransız hükümetinin istediği desteği vermediği için eleştirilmiş ve sonrasında da varlığı tartışmaya açılmıştır. Bu süreçte Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, 2018’de Versailles Sarayı’nda senatörler ve milletvekillerine yaptığı konuşmada, İslam’ın Fransa Cumhuriyeti değerlerine uyması gerektiğini, bu doğrultuda da laiklik ilkesi uyarınca ehlileşeceğini söylemiştir. Macron bu açıklamasıyla bir bakıma Fransa İslam’ı projesinin; yani İslam’ın Fransız devleti tarafından doğrudan kontrolünü ve dönüşümünü amaçlayan projenin, takipçisi olacağıın sinyallerini vermiştir.

Sarkozy döneminden itibaren konuşulan Fransız İslam’ı projesi, Hâkim el-Karoui tarafından hazırlanan ve Montaigne Enstitüsü’nün yayımladığı *L’Islam de France* (Fransa İslam’ı) ve *Le Fabrique de l’Islamisme* (İslamcılığın

Üretimi) raporlarıyla Macron döneminde tekrar gündeme gelmiştir. Bu raporlar Müslüman topluluklar hakkında ayrıntılı bilgiler verirken, Fransa İslam Konseyi yerine tamamen devlet kontrolünde olan ve Müslümanların denetimini kolaylaştıran yeni bir yapı kurulmasının gerekliliğinden bahsetmiştir.

Bu raporların ardından, 2019 yılında, Fransa İslam'ı İçin Müslüman Derneği (*Fr. Association Musulmane pour Islam de France*) adlı yapı kurulmuştur. Yurt dışından gelen imamların cumhuriyetin değerlerini ve laikliği içselleştiremedikleri ve topluma uyum noktasında sorunlar yaşadıkları gerekçesiyle Cezayir, Fas ve Türkiye'den imam getirilmesi uygulamasına son verilmiş, "Başka Ülkelerden Gelen Dil ve Kültür Öğretmenleri (*l'Enseignement de Langue et de Culture d'Origine-ELCO*)" uygulamasının da sonlandırılacağı duyurulmuştur; ayrıca camilerin ve Müslümanlara ait organizasyonların yabancı ülkeler tarafından fonlanması da yasaklanmıştır. Bu çerçevede Fransa'da Türkiye'ye ait DİTİB'e bağlı vakıf ve derneklerin banka hesapları da kapatılmıştır.

Charlie Hebdo isimli derginin 2015 yılında yayımladığı Hz. Muhammed'e hakaret içeren karikatürleri 2020 yılı Eylül ayında yeniden yayımlamasıyla başlayan süreç, Fransa yönetimiyle bu ülkedeki Müslümanlar arasındaki ilişkileri yeni bir boyuta taşımıştır. Karikatürleri derste öğrencilere gösteren bir öğretmenin 16 Ekim'de öldürülmesi, Fransa'da Müslümanlara yönelik baskıları daha da arttırmak için yeni bir bahane yaratmıştır. 2 Ekim 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı Macron'un ülkedeki ayrılıkçı İslam anlayışıyla mücadele etme yasa tasarısının gerekliliğiyle ilgili açıklamasının ardından hükümet, "radikal İslamcılıkla mücadele" adı altında İslami ibadet yerleri, İslami kuruluşlar ve onların yöneticilerini hedef alan bir operasyon başlatmıştır. Operasyon kapsamında bazı Müslümanların evlerine baskın düzenlenmiş, 200'den fazla kişinin sınır dışı edilmesine karar verilmiş, 50'den fazla İslami dernek ve kuruluş incelemeye alınmıştır.

CCIF ve *Barakacity* gibi uluslararası kuruluşlar, "İslamcı" terörle ilişkileri olduğu gerekçesiyle feshedilmiştir. Fransa İçişleri Bakanlığı, vatandaşlardan, şüphelendikleri kişi veya kurumlarla ilgili olarak "radikalleşme ve İslamcılıkla mücadele" adıyla kurulan hatta ihbarda bulunmalarını istemiştir. Bütün bu gelişmeler, Fransa'da İslamofobi dalgasının hiç olmadığı kadar büyümesine sebep olmuştur. Fransa'da siyasal ve radikal İslam'la mücadele edildiği söylene de aslında Fransız devletinin İslam'ın kendisiyle topyekûn bir savaş hâlinde olduğu bir kez daha ortaya konmuştur.

Sonuç

Yaklaşık 6 milyon Müslüman'ın yaşadığı Fransa, Avrupa'nın en fazla Müslüman nüfusa sahip ülkesidir. Fransız İhtilali'yle birlikte dünya tarihinde eşitlik, demokrasi ve insan hakları açısından birçok devlete rol model olan Fransa, bugün Müslüman azınlıklar söz konusu olduğunda bu kavramlara en uzak politikaları üreten devletlerden biridir. Fransa'daki Müslümanların tarihi neredeyse 200 yıla dayansa da bu ülkedeki Müslümanlar kendilerini hiçbir zaman Fransız hissedememişlerdir.

Fransa'daki birinci ve ikinci kuşak göçmenler, 1980'lerin sonuna kadar çoğunlukla eğitim seviyesi düşük, banliyölerde yaşayan ve işçi olarak çalışan bireylerken, günümüzde durum değişmiş ve Fransa'da doğup büyüyen, iyi eğitilmiş üçüncü ve dördüncü nesil bir göçmen grubu ortaya çıkmıştır. Bu grup hâlihazırda Müslüman göçmenler arasında çoğunluğu oluşturmasa da ülkede toplumsal ve devlet kaynaklı eşitsizlikler söz konusu olduğunda, başta bu kesim olmak üzere Müslümanların sesi artık çok daha gür çıkmaktadır. Müslümanlar, siyasi ve ekonomik alanlarda diğer Fransız vatandaşlarıyla eşit haklara sahip olmak için çok daha güçlü bir şekilde mücadele etmektedir. Ne var ki Müslümanların kamuoyunda daha görünür hâle gelmesi, Fransa'daki İslam karşıtlığını ve ırkçı politikaları tırmandırmaktadır.

Giderek yükselen sağ partiler ve yabancı düşmanlığının da etkisiyle Fransa'daki Müslüman nüfus ciddi bir siyasi baskı altındadır ve sürekli olarak masumluğunu kanıtlamaya mecbur bir topluluk muamelesi görmektedir. Ülkede Müslümanlar artık sadece İslam'ın temel gereklerini yerine getirdikleri için bile suçlanabilmektedir. Gelinek noktada Müslüman azınlıklar kimlikleri, Fransa'daki

varlıkları ve Fransa'ya aidiyetleri açısından kritik bir dönemden geçmektedir. Nihayetinde toplumsal barış ve adaletin sağlanabilmesi için Fransız devletinin son yıllarda dozunu gittikçe arttırdığı İslamofobik akıl tutulmasından bir an önce vazgeçmesi, Müslüman nüfusun temel hak ve hürriyetlerini ihlal eden ve eşitsizliği artıran politikalarına son vermesi gerekmektedir.

Kaynakça

Beaman, J. (2015). "A French as Anyone Else: Islam and the North African Second Generation in France." *International Migration Review*.

Cesari, J. (2005). Ethnicity Islam and les banlieues: *Confusing the Issue. Social Science Research Council*, 30.

CCIF Raporu, (2015). Collectif contre l'islamophobie en France.

_____, (2014). Collectif contre l'islamophobie en France.

Çakır, Fahriye. "Kültür Sosyolojisi Çerçevesinde Fransa'nın Dil, Kültür ve Azınlık Politikası". *Researcher Social Science Studies*, Cilt 6, Sayı 4, Ocak 2018, s. 446-63. DOI.org (Crossref), doi:10.18301/rss.785.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2013). *2013 Yılı Raporu: Yurt Dışındaki Vatandaşlarımıza İlişkin Gelişmeler ve Sayısal Bilgiler*.

Danış, Didem. & İrtiş, V. (ed). (2008). *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri*. İstanbul: Bilgi Üniv. Yayınları.

el-Hamel, Chouki. "Muslim Diaspora in Western Europe: The Islamic Headscarf (Hijab), the Media and Muslims' Integration in France". *Citizenship Studies*, Cilt 6, Sayı 3, Eylül 2002, s. 293-308. DOI.org (Crossref), doi:10.1080/1362102022000011621.

el-Karoui, Hakim. (2018) *L'islam, Une Religion Française*. Editions Gallimard.

Elver, H. (2012). *The Headscarf Controversy: Secularism and Freedom of Religion*.

Karakurt, G. (2016). *Fransa Hak ve Özgürlükler Raporu*. Diaspora Araştırmaları Merkezi

Health, A. & Cheung, S. (2007). *Unequal Chances: Ethnic Minorities in Western Labour Markets*. Oxford, UK: Oxford Univ. Press.

INSEE, (2019). *2018 sonu yıllık verileri* (www. Insee.fr).

İktisadi Kalkınma Vakfı, (2015). "2015: Fransa'ya Türk Göçünün 50'nci Yılında Türkiye Fransa İlişkileri, İktisadi Kalkınma Vakfı değerlendirme notu".

Laurence, J. and Justin V. (2017). *Integrating Islam*. Brookings Institution Press.

Le Monde, (24.04.2014). "Combien la France compte-t-elle de mosquées?"

Le Figaro, (19.08.2015). "Mosquée de Mantes-la-Ville: la justice suspend le projet du maire FN".

_____, (03.12.2015). "La Grande mosquée de Paris future propriété de l'Algérie".

Le Parisien, (07.12.2009). "64 mosquées avec minaret en France".

Organisation Racism Islamophobia Watch (ORIW), (2014). *ORIW Raporu*.

T.C. Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü. 2013 Yılı Raporu.

Tınaz, N., M. Çelik Dirsehan, A. Uysal (ed.) (2016), *Fransadaki Müslüman ve Türk Toplulukların Hak ve Özgürlüklerinin Analizi*. İstanbul: Marmara Üniv. Yayınları.

Tribalat M. (1995). *De l'immigration a l'assimilation*, Paris: La Decouverte.

<https://www.amerikaninresi.com/a/fransa-ve-almanya-avrupa-islamini-tartisiyor/5619682.html>

<https://www.gzt.com/nihayet/fransa-islami-projesi-cagdas-robepierreler-cuma-ya-karsi-3516789>

<https://www.uikpanorama.com/blog/2020/04/27/iyi-niyetli-ama-basarisi-supheli-bir-proje-emmanuel-macron-ve-fransa-islami/>

https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/dd61d9f6-0276-46f1-a4fd-808879ee2374/musecitiesfra_20080101_0.pdf

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransa-islamofobi-ile-mucadele-kolektifi-guvenlik-nedeniyle-calismalarini-yurt-disinda-surdurecek/2019785>

<https://tr.euronews.com/2019/12/14/fransa-da-sorun-laiklik-degil-islamofobi-gorus>

